

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького

ЗДРЕНИК ІВАННА ВАСИЛІВНА

УДК 343.35

**ПРАЦІВНИК ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ
ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент
СОЗАНСЬКИЙ Тарас Іванович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України,
перший проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ФРІС Павло Львович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри кримінального права

кандидат юридичних наук, доцент
КІСІЛЮК Едуард Миколайович,
Департамент персоналу Міністерства внутрішніх справ України,
головний спеціаліст відділу професійної підготовки
управління професійної освіти та науки

Захист відбудеться 19 травня 2020 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розіслано 17 квітня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова України як правової держави передбачає реалізацію принципу верховенства права, відповідно до якого головним напрямом діяльності є забезпечення прав і свобод людини, а діяльність органів держави регламентується Конституцією та законами України. Зміни у суспільній свідомості зумовили необхідність реформування насамперед державних органів, що забезпечують правопорядок.

Демократизація суспільних відносин, конституційна реформа, активізація процесів євроінтеграції, удосконалення законодавства у рамках посилення захищеності прав та свобод громадянина обумовлюють необхідність чіткого визначення теоретичної сутності правового статусу правоохоронних органів, що визначає їх роль та місце у побудові правової соціальної держави.

Одним зі завдань правової реформи в Україні є поліпшення роботи правоохоронних органів та забезпечення безпеки громадян у суспільстві. Водночас працівники правоохоронних органів, які мають забезпечувати безпеку суспільства та стежити за правопорядком, є представниками цього суспільства зі всіма його позитивними та негативними проявами. Тому подекуди є випадки порушення ними закону, які не лише створюють у суспільстві негативний імідж працівників правоохоронних органів, а й не дають змоги громадянам почуватися захищеними, а відтак підривають авторитет усієї правоохоронної системи України.

КК України містить низку норм, що передбачають відповідальність працівників правоохоронних органів і у самостійних статтях (частинах статей), і як складову інших злочинних діянь. Водночас у дисертації проаналізовано лише злочини, у яких статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення, зокрема це – злочини зі спеціальним суб'єктом, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, безпосереднім об'єктом посягання яких є суспільні відносини не у службовій чи правоохоронній сфері, однак, як правило, пов'язані із правоохоронною діяльністю; злочини зі спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу безпосередньо у сфері службової діяльності; злочини, у яких закон прямо визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу (службову особу правоохоронного органу); злочини, у яких закон прямо не визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу, однак це очевидно з положень інших нормативно-правових актів, або ж визначає суб'єктом лише окремі категорії працівників правоохоронних органів (слідчих, прокурорів тощо).

Попри впроваджені реформи та створення нових правоохоронних структур, аналіз кількісних показників свідчить про необхідність вжиття додаткових заходів протидії злочинам, що вчиняються працівниками

правоохоронних органів. Згідно з інформацією Генеральної прокуратури України працівниками правоохоронних органів вчинено: у 2016 році – 550 злочинів, 2017 – 529, 2018 році – 507¹. Незважаючи на тенденцію до зменшення кількості зареєстрованих злочинів цієї категорії, показник є ще доволі високим.

Дослідження зазначених злочинів, як правило, стосувалося питань загальної кримінально-правової наукової дискусії без урахування специфіки суб'єкта злочину. Особливістю злочинів цієї категорії є те, що відповідальність за них передбачена у різних розділах КК України, що свідчить про необхідність урахування специфіки не лише самого суб'єкта та вчинюваних ним діянь, а й об'єкта, що підлягає кримінально-правовій охороні.

Деякі аспекти цієї проблеми висвітлено у коментарях до кримінального законодавства, підручниках із кримінального права, наукових статтях тощо. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів досліджували: П. П. Андрушко, Г. М. Анісімов, М. І. Бажанов, О. Ф. Бантишев, В. І. Борисов, О. М. Броневицька, П. А. Воробей, О. М. Джужа, В. Т. Дзюба, О. О. Дудоров, Ю. О. Загуменна, П. О. Загодіренко, К. П. Задоя, А. П. Закалюк, Н. Ю. Карпов, Е. М. Кісілюк, В. П. Коваленко, М. В. Коваль, В. В. Ковальська, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, С. І. Кравченко, А. М. Кучук, С. І. Литвиненко, С. Я. Лихова, В. І. Маркін, П. В. Мельник, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, О. Ф. Пасека, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, В. Г. Хашев, В. І. Шакур, Д. О. Шумейко, С. В. Якимова, С. С. Яценко та інші. Однак постійні зміни до кримінального законодавства, розвиток суспільних відносин, проблеми застосування на практиці норм, які забезпечують кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності, зумовлюють необхідність комплексного дослідження у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ та в межах наукової теми «Протидія злочинам, підслідним ОВС: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номери державної реєстрації 0112U007493, 0115U006501).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є наукове обґрунтування теоретичних засад відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення окремих положень чинного законодавства і практики його застосування. Мета дослідження конкретизується у таких *завданнях*:

---

¹ Офіційний сайт Генеральної прокуратури. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820

– узагальнити теоретичні напрацювання щодо кримінальної відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину за кримінальним правом України;

– узагальнити складові соціальної обумовленості кримінальної відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину за кримінальним правом України;

– з'ясувати зміст поняття «працівник правоохоронного органу» та здійснити його розмежування зі суміжними поняттями;

– здійснити класифікацію злочинів, що можуть вчинятися працівником правоохоронного органу за кримінальним законодавством України;

– встановити об'єктивні ознаки складів злочинів, суб'єктом яких є працівник правоохоронного органу;

– узагальнити суб'єктивні ознаки складів злочинів, суб'єктом яких є працівник правоохоронного органу;

– розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України і практики його застосування в частині відповідальності працівників правоохоронних органів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правового забезпечення ефективної та правомірної діяльності правоохоронних органів в Україні.

Предметом дослідження є відповідальність працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину за кримінальним правом України.

Методи дослідження. Під час дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. *Історичний* метод застосовано під час аналізу стану дослідження та соціальної обумовленості розвитку законодавчої регламентації відповідальності працівників правоохоронних органів (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – у рамках зіставлення норм кримінального законодавства між собою й відповідними положеннями інших законів України, кримінального законодавства деяких країн, а також під час аналізу санкцій статей, у яких передбачено відповідальність працівника правоохоронного органу (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *системно-структурний* – для визначення місця кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність працівників правоохоронних органів, у системі Особливої частини кримінального законодавства (підрозділи 2.1, 2.2); *логіко-юридичний* – з метою розроблення пропозицій щодо вдосконалення окремих положень КК України (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *догматичний* – під час аналізу відповідних кримінально-правових норм і положень інших законів України (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну основу дисертації становлять: статистична інформація Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчиненні працівниками правоохоронних органів; практика судів України у справах про

злочини, які були вчинені працівниками правоохоронних органів (понад 140 рішень судів, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень).

Теоретичну основу дисертації становлять наукові праці зі загальної теорії права, кримінального права та інших галузей права, а також енциклопедичні та довідкові видання.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кримінальне, кримінальне процесуальне законодавство, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти України, законодавчі акти деяких зарубіжних країн.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних наукових досліджень проблеми відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину. Найбільш важливі положення, висновки та пропозиції, що сформульовані в дисертації та містять ознаки новизни, такі:

вперше:

1) виокремлено сім груп злочинів, які можуть вчинятися працівниками правоохоронних органів – це злочини зі загальним суб'єктом, що можуть бути вчинені і працівником правоохоронного органу; зі загальним суб'єктом, вчинення яких службовою особою із використанням свого службового становища утворює кваліфікований склад; зі спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, однак безпосередньо не посягають ні на службову, ні на правоохоронну діяльність; зі спеціальним суб'єктом, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, безпосереднім об'єктом посягання яких є суспільні відносини, пов'язані із правоохоронною діяльністю; зі спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу безпосередньо у сфері службової діяльності; у яких закон прямо визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу; у яких закон прямо не визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу, однак це очевидно з положень інших нормативно-правових актів, або визначає суб'єктом лише деякі категорії працівників правоохоронних органів. Окрім того, доведено, що статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення лише в останніх чотирьох із них;

2) встановлено відсутність достатньої соціальної обумовленості для визначення виключно працівника правоохоронного органу суб'єктом будь-якого основного складу злочину, крім випадків вчинення ним діяння, що передбачено в диспозиції відповідної статті КК України, як виконання певної процесуальної дії, яка, з огляду на норми процесуального законодавства України, може бути вчинена лише працівником правоохоронного органу;

3) обґрунтовано, що обов'язковою ознакою працівника правоохоронного органу як спеціального суб'єкта злочину має бути, окрім інших, така ознака,

як «вчинення діяння безпосередньо під час виконання цієї особою правоохоронних функцій»;

удосконалено:

4) визначення переліку державних органів, що належать до категорії «правоохоронний», запропоновано до правоохоронних органів відносити лише такі, статус яких прямо визначено у нормативно-правовому акті, що регламентує діяльність цього органу;

5) наукові погляди щодо визначення форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 366 КК України, зокрема, визначено такі форми, як підроблення офіційного документа та використання завідомо підробленого офіційного документа. Моментом закінчення такого злочину визначено настання істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, інтересам суспільства чи держави;

6) наукову позицію щодо визначення у відповідних нормах КК України мінімальної суми неправомірної вигоди у розмірі одного прожиткового мінімуму на працездатну особу;

дістали подальшого розвитку:

7) визначення змісту поняття «правоохоронний орган», зокрема, правоохоронним слід вважати державний орган, визначений законодавством України у сфері правоохоронної діяльності та безпосередньо призначений для здійснення правоохоронних функцій, зокрема й із застосуванням заходів примусу;

8) позиція щодо недоцільності використання у визначенні поняття «правоохоронний орган» ознаки «виконання правозастосовних функцій», оскільки відповідна функція притаманна не лише правоохоронному органу, а й загалом державним органам;

9) науковий підхід щодо недоцільності визначення спеціальної мети як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 364 КК України;

10) обґрунтування необхідності скасування внесених законодавцем змін до ст. 365 КК України в частині визначення спеціальним суб'єктом цього злочину виключно працівника правоохоронного органу та доцільності встановлення відповідальності й інших службових осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації стосовно кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності можуть бути використані у таких сферах:

– *науково-дослідній* – для подальшого дослідження правових проблем перешкодження діяльності;

– *правотворчій* – у рамках подальшого вдосконалення кримінального законодавства;

– *правозастосовній* – для вирішення питань кваліфікації відповідної категорії злочинів і застосування заходів кримінально-правового впливу щодо них;

– навчальній – під час викладання кримінального права, підготовки відповідних розділів підручників, посібників, методичних рекомендацій, науково-практичних коментарів КК України (акт про впровадження наукових розробок дисертації у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 22.09.2019).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й теоретичні висновки дисертації оприлюднено на таких науково-практичних заходах: міжнародному симпозіумі «Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань» (м. Львів, 23–24 вересня 2011 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 28 вересня 2012 р.); міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 11–13 березня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 18–19 грудня 2015 р.); V Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 6 грудня 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 9 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 11 наукових публікаціях, із яких 4 – наукові статті, опубліковані у виданнях, що входять до переліку фахових наукових видань, 1 – у зарубіжному виданні, а також 6 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації 215 сторінок, із них список використаних джерел (276 найменувань) – 27 сторінок, додатки – 5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження; відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також його методологічну базу; сформульовано основні положення, що виносяться на захист; указано практичне значення одержаних результатів і наведено дані про їхню апробацію та публікації за темою дисертації; окреслено структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Загальні засади дослідження питань кримінальної відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину» містить два підрозділи.

У підрозділі 1.1 «*Стан дослідження проблеми кримінальної відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину*» на підставі аналізу

кримінально-правової літератури виокремлено питання, щодо яких науковці мають одностайну позицію, а також ті, щодо яких простежується неоднозначний і суперечливий підхід.

Автором визначено положення доктрини кримінального права в частині відповідальності працівників правоохоронних органів, які загалом не зумовлюють труднощів щодо трактування їх змісту. Встановлено, що розбіжностей у теорії кримінального права не простежується щодо визначення предмета складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, окремих ознак об'єктивної сторони та ознак суб'єктивної сторони складів аналізованих злочинів.

Проаналізовано позиції науковців щодо відповідальності працівників правоохоронних органів, які не є одностайними, а відповідно зумовлюють дискусії щодо визначення їх змісту. Акцентовано на проблемних аспектах трактування поняття «правоохоронний орган», а також «працівник правоохоронного органу».

Досліджено позиції науковців щодо переліку державних органів, які належать чи мають належати до категорії «правоохоронний». Здійснено пошук наукових підходів щодо визначення критеріїв належності державних органів до правоохоронних.

Встановлено розбіжності у поглядах науковців у частині визначення окремих ознак складів злочинів, вчинення яких працівниками правоохоронних органів має кримінально-правове значення.

Окреслено недосліджені в доктрині кримінального права аспекти кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів та напрями для подальшого наукового пошуку.

У підрозділі 1.2 «Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину» виокремлено головні критерії встановлення кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів.

Досліджено основні підходи щодо визначення критеріїв обумовленості кримінальної відповідальності в теорії кримінального права. Опрацьовано теоретичні розробки щодо визначення таких понять, як «криміналізація», «критерій криміналізації», «соціальна обумовленість», «кримінально-правові чинники» тощо.

Визначено доктринальні підходи щодо визначення суспільної небезпеки посягань, що вчиняються працівниками правоохоронних органів, їх відносної поширеності, доцільності протидії посяганням, які вчиняються працівниками правоохоронного органу, кримінально-правовими засобами, традиції вітчизняної законодавчої практики щодо протидії посяганням, які вчиняються працівниками правоохоронного органу, кримінально-правовими засобами, а також зарубіжний досвід щодо протидії злочинам, вчинених цим суб'єктом.

Визначено підстави встановлення кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів за вчинення ними суспільно небезпечних діянь. Опрацьовано статистичні дані Генеральної прокуратури України та судової практики щодо складів злочинів, які належать до предмета дослідження.

Розділ 2 «Поняття працівника правоохоронного органу та види злочинів, вчинення яких цим суб'єктом має кримінально-правове значення» містить два підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Поняття працівника правоохоронного органу»* проаналізовано основні теоретичні підходи щодо визначення понять «правоохоронний орган», «працівник правоохоронного органу», встановлення системи таких органів, а також основні проблемні аспекти їх практичного застосування.

В роботі здійснено аналіз норм законодавчих актів України, в яких задекларовано визначення поняття «правоохоронний орган». Наголошено на істотних відмінностях та недоліках у визначенні цього поняття у різних нормативно-правових актах.

Вивчено теоретичні напрацювання науковців різних галузей права в частині визначення змісту поняття «правоохоронний орган», а також характеристики працівника такого органу, критеріїв належності того чи іншого органу до правоохоронних, положень доктрини кримінального права щодо доцільності чи недоцільності встановлення кримінальної відповідальності за вчинення окресленого діяння виключно для працівника правоохоронного органу тощо.

Узагальнено можливі підходи до вирішення проблеми, пов'язаної із встановленням змісту понять «правоохоронний орган» та «працівник правоохоронного органу», на підставі чого запропоновано авторські визначення цих понять.

У підрозділі 2.2 *«Види злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення»* проаналізовано склади злочинів, які вчиняються працівниками правоохоронних органів.

Автором досліджено основні теоретичні напрацювання щодо визначення переліку суспільно небезпечних діянь, які вчиняються працівниками правоохоронних органів. Встановлено особливості кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів порівняно з іншими різновидами суб'єкта злочину.

Узагальнено аргументи науковців у частині визначення в окремих складах злочинів суб'єктом працівника правоохоронного органу.

Визначено сім груп злочинів, які можуть вчинятися працівниками правоохоронних, а також перелік суспільно небезпечних діянь, в яких безпосередньо статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення (ст.ст. 328–330, 364–368, ч. 2 ст. 370, ст.ст. 371–374, 380, 381, ч. 2 ст. 387 КК України).

Розділ 3 «Кримінально-правова характеристика складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Об'єктивні ознаки злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення» присвячено аналізу об'єктивних ознак складів тих злочинів, вчинення яких працівниками правоохоронних органів має кримінально-правове значення.

В роботі досліджено основні доктринальні підходи щодо розуміння об'єкта складу злочину, а також інших об'єктивних ознак складу злочину. Проаналізовано погляди науковців щодо об'єкта (безпосереднього та додаткового), предмета та ознак об'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. Здійснено поділ зазначених складів злочинів за моментом закінчення на злочини з матеріальним та формальним складом; ті, які можуть бути вчинені лише дією/бездіяльністю, і ті, які можуть бути вчинені і дією, і бездіяльністю.

Наголошено на основних проблемних аспектах, пов'язаних із визначенням окремих об'єктивних ознак складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, та окреслено можливі способи їх вирішення.

У підрозділі 3.2 «Суб'єктивні ознаки злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення» встановлено, форму вини, вид умислу чи необережності, а також факультативні ознаки складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення.

Визначено основні теоретичні підходи щодо характеристики ознак суб'єктивної сторони складу злочину у доктрині кримінального права. Проаналізовано суб'єктивні ознаки складів злочинів, вчинення яких працівниками правоохоронних органів має кримінально-правове значення. Виокремлено чотири групи таких суспільно небезпечних діянь із урахуванням специфіки працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину, зокрема тих, в яких: 1) працівник правоохоронного органу є одним із різновидів спеціального суб'єкта злочину (ст.ст. 328–330; 364, 366, 367, 368, КК України); 2) лише працівник правоохоронного органу є суб'єктом злочину (ст. 365 КК України); 3) лише службова особа правоохоронного органу є суб'єктом злочину (ч. 2 ст. 370 КК України); 4) суб'єктом злочину визначено працівника правоохоронного органу, однак не будь-якого, а лише певну їх категорію, наприклад слідчого, прокурора, особу, яка прийняла рішення про застосування заходів безпеки щодо особи, взятої під захист, тощо.

Узагальнено доктринальні положення щодо визначення форми вини, виду цих форм у складах аналізованих злочинів, а також основні теоретичні та

практичні проблеми, пов'язані із визначенням ознак суб'єктивної сторони цих суспільно небезпечних діянь. Автором також досліджено теоретичні напрацювання щодо визначення факультативних ознак суб'єктивної сторони складу злочину, на підставі чого здійснено аналіз цих ознак у складах тих злочинів, які вчиняються працівниками правоохоронного органу, в яких вони мають обов'язковий характер.

Запропоновано авторські редакції окремих складів злочинів, вчинення яких працівниками правоохоронного органу має кримінально-правове значення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що виявилось у комплексному дослідженні науково-теоретичних засад відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину. Крім цього, проведене дослідження підтвердило недостатність уваги до відповідних проблем у теорії кримінального права. Більшість із них є невирішеними з боку законодавця, а також науковців. З огляду на це в роботі запропоновано такі напрями їх розв'язання.

1. На основі вивчення й узагальнення науково-теоретичних положень, викладених у кримінальному праві України, встановлено, що комплексний системний аналіз проблеми відповідальності працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину не здійснювався. Дослідники здебільшого приділяли увагу з'ясуванню ознак окремих складів злочинів, що входять до групи тих суспільно небезпечних діянь, які можуть вчинятися працівником правоохоронного органу. Відтак наголошено, що сучасні фахівці є одностайними у тому, що злочини, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, посягають на суспільні відносини у сфері захисту державної таємниці, у сфері службової діяльності та у сфері здійснення правосуддя, а додатковими об'єктами є, як правило, життя та здоров'я особи, її честь та гідність, особиста недоторканість, власність. Немає розбіжностей у теорії кримінального права й щодо визначення предмета, окремих ознак об'єктивної сторони та ознак суб'єктивної сторони складів аналізованих злочинів.

2. Дискусійним є визначення поняття «працівник правоохоронного органу», встановлення переліку осіб, які мають охоплюватися цим поняттям, а також критерії, якими слід у цьому разі керуватися, визначення системи державних органів, що належать до «правоохоронних» та системи ознак, за допомогою яких можна цього досягти. Неоднозначними є і окремі доктринальні положення кримінального права, зокрема, немає одностайності серед науковців щодо доцільності чи навпаки недоцільності визначення мінімального розміру неправомірної вигоди в складах злочинів, де остання є предметом, а також конкретного розміру цієї вигоди, достатньої для настання саме кримінальної

відповідальності; щодо доцільності криміналізації декларування недостовірної інформації, суб'єктом якого зокрема є працівники правоохоронних органів; криміналізації пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди, а так само прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди.

3. Доведено, що малодослідженими або ж недослідженими взагалі є положення, що стосуються визначення вичерпного переліку суспільно небезпечних діянь, вчинення яких працівниками правоохоронного органу має кримінально-правове значення; не знайшли відображення в наукових публікаціях положення щодо визначення змісту понять «працівник правоохоронного органу», «службова особа правоохоронного органу» як суб'єктів злочину. Не вдалося віднайти й аргументи, які б дали змогу обґрунтувати доцільність визначення у складі перевищення влади або службових повноважень виключно працівника правоохоронного органу.

4. Встановлено відносну поширеність злочинів, вчинених працівником правоохоронного органу, про що свідчать статистичні дані Генеральної прокуратури України та судова практика. Водночас аналіз історичних пам'яток права, кримінального законодавства України та норм законодавства окремих зарубіжних держав дав змогу визначити, що закріплення в якості спеціального суб'єкта основного складу злочину виключно працівника правоохоронного органу у багатьох складах злочинів не є виправданим. Натомість застосування поняття «працівник правоохоронного органу» при формулюванні кваліфікованого складу злочину є більш прийнятним для слідчо-судової практики.

5. Передумовою визначення поняття «працівник правоохоронного органу» є з'ясування поняття «правоохоронний орган», яке законодавець неоднаково формулює у різних нормативних актах. Критерієм, що визначає державний орган як правоохоронний, не може бути виконання працівником цього органу правозастосовних функцій, оскільки такі функції мають працівники усіх державних установ. Натомість характерними функціями для правоохоронних органів є боротьба зі злочинністю; захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань; застосування заходів примусу, відтак співробітники таких органів мають специфічний правовий статус. Визначено приблизний перелік державних органів, які слід вважати правоохоронними, який має бути розвинутий у подальших наукових дослідженнях.

6. Виокремлено сім груп злочинів, що вчиняються працівником правоохоронного органу, та доведено, що статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення лише для чотирьох із них: злочини зі спеціальним суб'єктом, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, безпосереднім об'єктом посягання яких є суспільні відносини пов'язані із правоохоронною діяльністю; злочини зі спеціальним суб'єктом – службовою

особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу безпосередньо у сфері службової діяльності; злочини, у яких закон прямо визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу; злочини, у яких закон прямо не визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу, однак це очевидно з положень інших нормативно-правових актів, або визначає суб'єктом лише окремі категорії працівників правоохоронних органів.

7. Визначено, що працівник правоохоронного органу використовує свій статус, вчиняючи злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг; у сфері правосуддя. Вчинення цих злочинів, з об'єктивної сторони, може проявлятися у формі подання завідомо недостовірних відомостей; неналежного виконання службових обов'язків; несвоєчасного прийняття або прийняття недостатньо обґрунтованих рішень, а також несвоєчасного вжиття достатніх заходів для безпеки; неподання декларації; невиконання службових обов'язків; неприйняття рішення, а також невжиття достатніх заходів безпеки. Визначення розміру істотної шкоди у злочинах, пов'язаних із одержанням чи наданням неправомірної вигоди; з прийняттям пропозиції, обіцянки чи проханням надати неправомірну вигоду, пропонується визначити на рівні одного прожиткового мінімуму на працездатну особу.

8. Виокремлено декілька категорій суб'єктів складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу, має кримінально-правове значення: працівник правоохоронного органу є одним із різновидів спеціального суб'єкта злочину, лише працівник правоохоронного органу є суб'єктом злочину, лише службова особа правоохоронного органу є суб'єктом злочину, суб'єктом злочину визначено працівника правоохоронного органу, однак не будь-якого, а лише певну їх категорію (наприклад слідчого, прокурора, особу, яка прийняла рішення про застосування заходів безпеки щодо особи, взятої під захист тощо).

9. Визначено, що за суб'єктивною стороною аналізовані злочини можна поділити на декілька груп, зокрема за формою вини: 1) злочини з матеріальним або формальним складом, які характеризуються виключно умисною формою вини (ст.ст. 330, 366, 366¹, 368, 370–374 КК України); 2) злочини з матеріальним складом, які характеризуються виключно умисною формою вини до діяння і умисною або необережною формою вини до наслідків (ст.ст. 364, 365 КК України); 3) злочини з матеріальним або формальним складом, які характеризуються необережною формою вини (ст.ст. 380, 381 КК України); 4) злочини з формальним складом, які можуть характеризуватися як умисною, так і необережною формою вини (ст.ст. 328, 387 КК України); 5) злочини з матеріальним складом, які характеризуються умисною або необережною формою вини до діяння і необережною формою вини до наслідку (ст. 329, 367 КК України). Виключно з прямим умислом можуть вчинятися злочини, передбачені

ст.ст. 330, 366, 366¹ (у формі подання завідомо недостовірних відомостей), 368, 370–374 КК України. Злочини, передбачені ст.ст. 364, 365 (у разі, якщо винний і до діяння, і до наслідку ставився умисно), 366¹ (у формі умисного неподання декларації) КК України, можуть бути вчинені як з прямим, так і непрямым умислом.

10. Обґрунтовано внесення змін до Кримінального кодексу України:

1) Частину 1 ст. 364 КК України викласти у такій редакції:

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається ...

2) Пункт 3 та 4 примітки до ст. 364 КК України викласти у такій редакції:

3. Істотною шкодою у статтях 364, 364¹, 365, 365², 367, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3) Статтю 365 КК України викласти у такій редакції:

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень службовою особою

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою правоохоронного органу, або якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Службовими особами правоохоронного органу є особи, які на законних підставах обіймають посади в штаті правоохоронного органу та які відповідно до закону безпосередньо здійснюють функції представників влади, а також виконують обов'язки, пов'язані із здійсненням правоохоронної діяльності.

4) У ст.ст. 160, 354, 368, 368³, 368⁴, 369 та 369² КК України виключити такі форми об'єктивної сторони, як «прийняття пропозиції, обіцянки надати неправомірну вигоду, а так само прохання надати неправомірну вигоду» та «пропозиція чи обіцянка надати неправомірну вигоду».

5) Задля однакового тлумачення законодавчої термінології запропоновано у ч. 2 ст. 387 КК України словосполучення «працівником оперативно-розшукового органу» замінити на «працівником підрозділу, який має право здійснювати оперативно-розшукову діяльність».

4) Ст.ст. 328, 329, 330, 364, 366, 367, 368 КК України доповнити такою кваліфікуючою ознакою, як «те саме діяння, вчинене службовою особою правоохоронного органу».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Баган І. В. Поняття «працівник правоохоронного органу» у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. Вип. 47. С. 127–141.

2. Баган І. В. Отдельные проблемы аспекты уголовной ответственности сотрудников правоохранительных органов за УК Украины. *Legal si Viata: международный научно-практический правовой журнал*. 2017. № 9/2. С. 11–15.

3. Баган І. В. Предмет як ознака злочинів, скоєння яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. *Південноукраїнський правничий часопис: науковий журнал*. 2019. № 2. С. 21–26.

4. Баган І. В. Види злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Вип. 49. С. 34–46.

5. Баган І. В. Окремі аспекти суб'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України:*

збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Вип. 50. С. 3–12.

6. Баган І. В. Визначення ознак спеціального суб'єкта складу злочину – працівника правоохоронного органу при кваліфікації. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників міжнародного симпозиуму* (м. Львів, 23–24 вересня 2011 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 32–35.

7. Баган І. До питання кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів* (м. Львів, 28 вересня 2012 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 11–13.

8. Баган І. Щодо доцільності криміналізації діянь працівників правоохоронних органів передбачених у статті 365 КК України. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції* (м. Івано-Франківськ, 11–13 березня 2015 р.). Івано-Франківськ, 2015. С. 71–74.

9. Баган І. В. Кримінально-правова оцінка окремих діянь, вчинених «новою» поліцією. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 18–19 грудня 2015 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 91–93.

10. Баган І. В. Окремі проблеми визначення поняття «працівник правоохоронного органу» у кримінальному праві України. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали V Всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Івано-Франківськ, 6 грудня 2016 р.). Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 8–11.

11. Баган І. В. Деякі проблеми кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів за КК України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 9 листопада 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 223–224.

АНОТАЦІЯ

Здреник І. В. Працівник правоохоронного органу як суб'єкт злочину. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2020.

У дисертації здійснено комплексне дослідження проблеми відповідальності працівника правоохоронного органу за кримінальним правом України. Обґрунтовано соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів. Визначено поняття «працівник правоохоронного органу» та виокремлено сім груп злочинів, де працівник правоохоронного органу може бути суб'єктом злочину, з яких лише чотири групи передбачають статус працівника правоохоронного органу як такий, що має кримінально-правове значення. Охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, що передбачають відповідальність працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину за кримінальним правом України. Визначено особливості предметів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в частині встановлення кримінальної відповідальності за злочини, що вчиняються працівниками правоохоронних органів.

Ключові слова: правоохоронний орган, працівник правоохоронного органу, службова особа правоохоронного органу, суб'єкт злочину, спеціальний суб'єкт злочину, кримінальна відповідальність, покарання.

АННОТАЦІЯ

Здреник І. В. Сотрудник правоохранительного органа как субъект преступления. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого Национальной академии наук Украины, Киев, 2020.

В диссертации осуществлено комплексное исследование проблемы ответственности сотрудника правоохранительного органа по уголовному праву Украины. Обоснована социальная обусловленность установления уголовной ответственности сотрудников правоохранительных органов. Определено понятие «сотрудник правоохранительного органа» и выделены семь групп преступлений, у которых сотрудник правоохранительного органа может быть субъектом преступления, из которых только четыре группы могут быть предусматривать статус сотрудника правоохранительного органа как имеющий уголовно-правовое значение. Охарактеризованы объективные и субъективные признаки составов преступлений, предусматривающих ответственность сотрудника правоохранительного органа как субъекта преступления по уголовному праву Украины. Определены особенности предметов преступлений, совершение которых работником правоохранительного органа имеет уголовно-правовое значение. Сформулированы предложения по

совершенствованию действующего законодательства в части установления уголовной ответственности за преступления, совершаемые сотрудниками правоохранительных органов.

Ключевые слова: правоохранительный орган, сотрудник правоохранительного органа, должностное лицо правоохранительного органа, субъект преступления, специальный субъект преступления, уголовная ответственность, наказание.

SUMMARY

Zdrenyk I. V. A law enforcement officer as a subject of crime under the criminal. – *On the rights of the manuscript.*

Thesis is for the degree of Candidate of Juridical Sciences, according to specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Penal Enforcement Law. – Institute of State and Law of V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2020.

The problems of criminal liability of a law enforcement officer under the criminal law of Ukraine have been comprehensively analyzed. On this basis, proposals have been made to improve the current legislation regarding the establishment of criminal liability for crimes committed by law enforcement officials.

It has been determined that certain provisions concerning the criminal liability of law enforcement officers cause heated debate in criminal law theory. In particular, it was found that the definition of the notion of «law enforcement officer» remains controversial among scientists; the list of persons who should belong to this concept and the criteria to be followed in this case are provided; the system of state bodies belonging to law enforcement and the system of features by which it can be achieved are identified. In addition, the definition of certain features of crimes, the commission of which by law enforcement officers has criminal value, remains debatable.

It has been established that certain provisions remain poorly examined or unexplored at all. Such provisions concern the definition of an exhaustive list of socially dangerous acts committed by law enforcement officers; the provisions for defining the content of the terms «law enforcement officer», «law enforcement official» as the subjects of crime have not been reflected in scientific publications; it hasn't been possible to find arguments that could further substantiate the appropriateness of defining abuse of power or authorities exclusively by a law enforcement officer or official as well.

On the basis of the conducted research the term «law enforcement officer» is defined. Seven crime groups have been identified where a law enforcement officer may be the subject of a crime, of which only four groups provide for a law enforcement officer's status as having a real criminal value.

The objective and subjective features of crime are described, which provide for the liability of a law enforcement officer as a subject of crime under the criminal law of Ukraine. The peculiarities of the objects of crimes, the commission of which by a law enforcement officer has criminal value, are determined.

It is determined that when committing crimes in which a law enforcement officer's status is of criminal law value, he encroaches on public relations that arise: 1) in the sphere of protection of state secrets, inviolability of state borders, securing of conscription and mobilization; 2) in the field of public and professional activity related to the provision of public services; 3) in the field of justice.

The analysis of the objective side of the crime, commitment of which by a law enforcement officer is of criminal and legal significance, has made it possible to establish that the material ones include the crimes provided by Articles 329, 364, 365, 367, 368 (in the form of obtaining illegal gain), 380, 381 of the Criminal Code of Ukraine. Instead, formal crimes include acts provided for in Articles 328, 330, 366, 366¹, 368 (in the forms of acceptance of a proposal, a promise, as well as a request to give an unlawful benefit), 370–374, 387 of the Criminal Code of Ukraine.

It is determined that the investigated corpus delicti of crimes in the form of guilt can be divided into: 1) crimes with material or formal corpus delicti, characterized by exclusively intentional form of guilt (Articles 330, 366, 366¹, 368, 370–374 of the Criminal Code of Ukraine); 2) crimes with a material corpus delicti, characterized exclusively by a deliberate form of guilt to act, and intentional or negligent form of guilt to consequences (Articles 364, 365 of the Criminal Code of Ukraine); 3) crimes with material or formal corpus delicti, characterized by careless form of guilt (Articles 380, 381 of the Criminal Code of Ukraine); 4) crimes with a formal corpus delicti, which can be characterized by intentional and careless form of guilt (Articles 328, 387 of the Criminal Code of Ukraine); 5) crimes with material corpus delicti, characterized by intentional or negligent form of guilt to act, and negligent form of guilt to consequence (Articles 329, 367 of the Criminal Code of Ukraine).

The necessity to amend the criminal legislation of Ukraine, which establishes the responsibility of law enforcement officials, has been proved.

Key words: law enforcement agency, law enforcement officer, law enforcement official, subject of crime, special subject of crime, criminal liability, punishment.

Підписано до друку 14.04.2020
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 22-20.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.